

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗШИРЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ БІБЛІОТЕКИ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Г.В. Шемаєва

Узагальнюється досвід розвитку взаємозв'язків бібліотек із соціокомунікаційними структурами та установами в сучасних умовах. Визначаються основні напрями взаємодії, до яких віднесено: встановлення та розширення комунікацій з освітніми та навчальними закладами; здійснення спільних наукових досліджень; розвиток партнерства в контексті збереження електронних ресурсів і переведення до цифрової форми об'єктів культурної та наукової спадщини; організація спільних заходів.

Ключові слова: *бібліотека, професійні комунікації, напрями взаємодії, співробітництво, система соціальних комунікацій.*

TENDENCIES OF DEVELOPMENT THE INTERRELATIONS OF THE LIBRARY IN SYSTEM OF SOCIAL COMMUNICATIONS

A.V. Shemayeva

The experience of libraries relationships with social communication structures and institutions in modern conditions summarized. The basic directions of cooperation determined, which include: the establishment and expansion of communications with educational and training institutions; joint research; development partnerships in the context of conservation of electronic resources and the transfer to digital forms of cultural and scientific heritage; organization of joint activities.

Keywords: *library, professional communications, areas of interaction, cooperation, the system of social communications.*

За сучасних умов розвитку інформаційного суспільства бібліотека як соціальний інститут перебуває у постійній взаємодії та взаємозалежності з усіма структурами суспільства. Взаємозалежність знаходить свій вияв не лише в обміні інформацією та знаннями, але у тому, що окремі процеси, реалізовані у різних формах, засобах і каналах, паралельно циркулюють у системі соціальних комунікацій, доповнюючи один одного, а іноді й конкуруючи поміж собою. За таких умов бібліотека стає соціально-комунікаційним центром, який забезпечує різноманіття форм подання інформації, створює можливості для їхнього використання та втілює у життя нові

моделі соціальних комунікацій на засадах розгортання зв'язків та розширення кола учасників взаємодії.

Серед основних публікацій, в яких розкриваються особливості сучасних напрямів розширення зв'язків бібліотеки слід назвати праці відомих українських та російських авторів В.О. Ільганаєвої, О.С. Онищенко, М.С. Слободяника, Є.Ю. Генієвої, А.І. Земскова, Т.Я. Кузнецової, Т.В. Майстрович, Л.Я. Шрайберга. Широкий спектр зовнішніх комунікацій бібліотеки висвітлюється в англомовних публікаціях. Вищезазначене зумовлює необхідність узагальнення тенденцій, пов'язаних із розширенням зв'язків бібліотеки у сучасній системі соціальних комунікацій. Крім того актуальність теми посилюється й тим, що активне включення бібліотеки в широке поле нових соціальних відносин глобального інформаційного простору порушує низку проблем щодо позиціонування бібліотеки як соціокультурного, інформаційного, освітнього, комунікаційного центру.

Сучасна система соціальних комунікацій розглядається як багатоцільова й багатофункціональна система, що забезпечує комунікаційний процес та задовольняє комунікаційні потреби суспільства [7]. Вона забезпечує кожного члена суспільства можливістю творчого внеску в соціальну пам'ять; обмін інформацією та знаннями; збереження, використання, поширення культурної й наукової спадщини. Це – предметна соціально-комунікаційна діяльність та субстанціональна єдність процесу соціальної взаємодії [3]. Її розвиток впливає на роль та призначення бібліотеки, позначається на її взаємовідносинах із суспільством в цілому й окремими соціальними інститутами. В свою чергу розширення змісту інформаційно-бібліотечної діяльності завдяки розвиткові комунікаційної функції; впровадженню інноваційних форм та методів; презентації науково-технічних та культурних здобутків в електронному середовищі впливає на склад, структуру, організацію, функції системи соціальних комунікацій.

Урізноманітнення форм та засобів взаємодії створюють умови для розвитку зв'язків бібліотеки у сучасній системі соціальних комунікацій. До найважливіших напрямів поширення зовнішніх комунікацій бібліотек слід віднести встановлення та розширення зв'язків з освітніми організаціями. Це зумовлено тим, що бібліотеки більше за інших інституцій орієнтовані на формування інформаційної компетентності особистості, на залучення користувача до роботи із конструктами знання. Залучення громадян до читання як комунікаційно-пізнавальної діяльності дозволяє бібліотеці виходити за межі її локального простору. У першу чергу такі комунікації спрямовуються на організацію навчання користувачів і формування у бібліотечних фахівців стратегічної рефлексивної комунікації, котра трактується як взаємозумовленість стратегії, техніки, методів та інструментів розвитку бібліотечної практики комунікацій, з одного боку, і визначення концептуальних засад, планування й управління процесами формування

інформаційної компетентності особистості – з іншого. Організація навчання бібліотечних фахівців, стажувань і тренінгів сприяє формуванню у бібліотечних працівників технологічних та управлінських навичок; правової й інформаційної культури; інноваційних підходів до розвитку бібліотеки у системі сучасних соціальних комунікацій. Забезпечуючи єдність здобуття загальнокультурних й професійних знань, бібліотека стає своєрідним університетом [5], що максимально наближує її до системи освіти.

Інший напрям спрямовується на проведення спільних досліджень бібліотеки із науково-освітніми організаціями та соціокультурними установами. Спільні дослідження здійснюються у різних аспектах. Зокрема, глобальні проблеми, котрі супроводжують розвиток суспільства, викликають необхідність пошуку нових шляхів подальшого розвитку, нових орієнтирів, спрямованих на забезпечення коадаптації внутрішньосистемних процесів, а також адаптації до зовнішнього середовища. Одним із таких напрямів є семантика коеволюційної технології самоорганізації всесвіту, пов'язана із тим, що вивчення семантичної суті являє собою відображення системних зв'язків форми і змісту, єдності реального й ідеального. При цьому матерія й енергія складають системну форму, а знання й інформація відбивають її зміст. Їхня взаємодія відбувається на внутрішньо- та зовнішньосистемному рівнях процесів самоорганізації, до яких у їхній єдності належать статичні, кінематичні та динамічні [8]. Семантична модель визначає конструктивні принципи самоорганізації та дозволяє поєднувати всю різноманітність комунікаційних засобів, форм, каналів. Це узгоджується із коеволюційним принципом необхідної різноманітності систем. Відповідно до нього для розвитку системи необхідно підтримувати та розвивати особливості її елементів і підсистем, зберігати їх розмаїтість. Реалізація принципу коеволюції з точки зору теорії соціальних комунікацій викликає необхідність формування узгоджених взаємозв'язків між елементами системи, встановлення спільних темпів їх розвитку із забезпеченням особливостей кожної з підсистем.

Особливого значення в зазначеному контексті набуває необхідність проведення спільних досліджень бібліотек з архівами та музеями. За нових умов розвитку інформаційного суспільства: відбувається переорієнтація системи соціокультурних установ; формується нова система інформаційних ресурсів, яка дозволяє створювати соціальний простір, де користувачі мають можливість здійснювати обмін інформацією на різних рівнях: глобальному, національному, регіональному, галузевому чи спеціалізованому; виникають нові можливості для інтеграції ресурсів з метою підвищення якості обслуговування. Одним із прикладів взаємодії щодо виконання спільних досліджень може слугувати реалізація міжнародного проекту бібліотеки Корнельського університету спільно із бібліотекою мистецтв Сан-Франциско, бібліотеками Вашингтона, театром Гертруд Стайн, музеєм Нью-Йорка та Санкт-Петербурзьким державним театральним-музичним музеєм щодо створення міжнародного

стандарту метаданих БД із мистецтв [11]. Іншим прикладом є організація спільних досліджень бібліотеками, музеями й архівами, що підтримується АНРС Великобританії [14]. Встановлення зв'язків АНРС із такими організаціями, як DCMS, Радою музеїв, бібліотек і архівів (MLAC) сприяє розвитку, як у цілому соціокультурних закладів, так і кожної окремо взятої інституції.

Значний досвід у напрямі організації системних зв'язків із музеями, архівами й іншими установами мають бібліотеки США. Так, Американською бібліотечною асоціацією ще у 1970 р. було створено спільний комітет архівів, бібліотек і музеїв – CALM (The Joint Committee on Archives, Libraries and Museums) як виконавчий орган взаємодії між Товариством американських архіваріусів (SAA), Американською бібліотечною асоціацією (ALA) й Американською асоціацією музеїв (AAM) [11]. У комітеті працюють досвідчені та високопрофесійні представники зазначених об'єднань (по п'ять із кожного). Серед головних задач Комітету слід зазначити: сприяння й розвиток шляхів і засобів забезпечення більш тісного співробітництва між бібліотеками, музеями й архівами; уніфікація та створення єдиних стандартів; прийняття Комітетом відповідних програм, спрямованих на фінансування конкретних установ.

Інша американська інституція – Американський Інститут музейно-бібліотечних послуг (IMLS) є незалежним федеральним агентством, діяльність якого спрямовується на грантову підтримку національних бібліотек і музеїв, посилення їхньої інфраструктури, запровадження інновацій, розширення зв'язків між бібліотеками, музеями й іншими соціокультурними установами. Інститут докладає значних зусиль щодо розширення ролі бібліотек як культурних установ, сприяє розвитку партнерства бібліотек, музеїв, архівів та інших структур, розширює уявлення про бібліотеку як інформаційний і культурний центр суспільства [13]. Слід зазначити, що архіви в уставі IMLS прямо не відзначаються, але за умов інтенсивного розвитку електронних комунікацій вони також розглядаються як пріоритетні установи щодо підтримки їхніх зв'язків із бібліотеками та музеями. Саме про це свідчать публікації, де акцентується увага на взаємопроникненні та взаємозбагаченні їхніх функцій [10;11;13;14]. Зокрема, відзначається, що зазначені вище структури за своїми функціями та напрямками діяльності за умов сучасності частково перекривають одна одну. В цілому вони покликані виконувати інформаційну, кумулятивну та комунікаційну функції. Модифікація системи засобів, видів, форми зберігання, поширення, споживання, а також подання інформації призводить, з одного боку, до перерозподілу ролей у системі соціальних комунікацій, а з іншого, – до розвитку поняття «документ», який включає текст, аудіо, зображення, мультимедіа, експонати й об'єкти мистецтва. З точки зору користувача стає все важче провести межу між цими трьома установами [10]. Разом із тим зарубіжними авторами наголошується на існуванні низки перепон на шляху до встановлення між ними системного співробітництва [12]. Серед них,

зокрема, можна назвати: різні організаційні культури, різні соціальні ролі, різні професійні методи, різне відношення до своїх активів, місії, а також розбіжності підходів до підготовки фахівців. IMLS сприяє взаєморозумінню партнерами та подоланню зазначених бар'єрів. Грантова підтримка створює стимули не тільки для розширення співробітництва бібліотек із музеями й архівами, але й із науковими та освітніми установами, товариствами й іншими організаціями. Як відзначають американські автори, завдяки фінансуванню IMLS зростає кількість академічних бібліотек, які розвивають зв'язки із музеями, історичними співтовариствами й іншими установами [9].

Розвиток зв'язків бібліотек з архівами та музеями потребує врахування особливостей діяльності кожної із установ, формування у них розуміння взаємної корисності. Важлива роль у цьому контексті належить конференції WebWise, яку щорічно організовує IMLS. На конференціях дискутуються проблеми взаємозв'язків між соціокультурними установами, доповідаються результати реалізації проектів, що фінансуються IMLS, порушуються питання щодо перекривання функцій між бібліотеками, музеями й архівами, зазначається, що в електронному середовищі між названими установами відбувається стирання меж, перш за все, за рахунок зменшення різниці між текстом і зображенням, об'єктом та експонатом. У цифровій формі усі об'єкти текстових, аудіо та відео файлів, зображень і їхніх комбінацій є інформацією, котра несе у собі знання. Для користувача не є принциповим, яка саме установа надає йому доступ до інформації та знань. У цифровому середовищі змінюється їхня поведінка, а саме: музеї мають можливість представити усю свою колекцію повністю: бібліотеки разом із ЕК презентують електронні тематичні виставки, використовуючи для їхнього розкриття музейні форми. Перетинання їхніх функцій створює сприятливі умови для формування партнерського середовища. Разом із тим слід зазначити, що посилення зв'язків між установами не є їхнім симбіозом. На цьому наголошують зарубіжні автори [9; 10].

Якщо розглядати зазначені тенденції з точки зору теорії соціальних комунікацій та системного підходу, то слід зауважити, що система сучасних соціальних комунікацій характеризуються єдністю, яка ґрунтується на взаємодії усіх компонентів, їхніх інтегральних властивостях та різноманітності функцій. Формування постійних і тимчасових взаємозв'язків на одному або на різних рівнях розвитку компонентів системи створює умови для переходу на вищий рівень її організації. Отже, за умови модернізації форм діяльності взаємопроникнення функцій бібліотек, музеїв та архівів не може призвести до їхньої інтеграції у єдину структуру, оскільки це спричинить погіршення якості й оперативності інформаційного забезпечення. Саме тому процеси інтеграції бібліотеки із соціокультурними установами спрямовуються на інформаційно-ресурсну складову в електронному просторі, що сприятиме збереженню та

збагаченню існуючого різноманіття структур, засобів, каналів, форм, а також інформаційних ресурсів.

Широкого розвитку набуло розгортання співробітництва бібліотек, музеїв та архівів щодо створення електронних ресурсів. У цьому напрямі важлива роль належить програмі NLG (Міжнародна ініціатива Стратегічного партнерства), яка спрямовується на об'єднання освітніх і культурних установ світу на засадах розвитку їхніх зв'язків і співробітництва у межах реалізації різних проектів. Проекти співробітництва дозволяють бібліотекам спільно з іншими установами здійснювати дослідження з метою вирішення проблем, удосконалення обслуговування користувачів, а також подальшого інтенсивного розвитку. Пріоритетним проектом програми NLG є поцифрування культурної спадщини, що зберігається у бібліотеках, музеях, архівах та інших установах [13]. На умовах партнерської взаємодії вище названих установ відбувається створення Світової електронної бібліотеки, «Європеніани», національних електронних бібліотек. Заслужує на увагу литовський досвід створення інтегрального порталу завдяки встановленню тісніших зв'язків між архівами, бібліотеками та музеями. У рамках проекту «Створення віртуальної бібліотеки інформаційної системи» формується банк даних поцифрованих об'єктів культурної спадщини – манускриптів, газет, старовинних книжок, метрик, щоденників, цінних матеріалів; ведуться роботи щодо подання у віртуальному просторі цінних музейних експонатів і матеріалів археологічних досліджень через їхнє представлення у вигляді трьохмірних об'єктів [2].

Зазначена тенденція одержує розвитку й в Україні, зокрема у напрямі створення електронної бібліотеки «Культура України» [6]. Формування електронних бібліотек сприяє подоланню цифрової нерівності, розвитку професійних комунікацій між різними структурами, розширенню й удосконаленню інформаційного забезпечення користувачів. Разом із тим слід зазначити, що організація спільного ресурсу у формі електронної бібліотеки є складним завданням, яке висуває ряд вимог до формування та зберігання ресурсів, до технологічного циклу, користувачів, фахівців, а також до їхніх взаємовідносин. Узгодження підходів надасть можливість більш глибоко та всебічно знайомити світову громадськість із матеріалами, що зберігаються у бібліотеках, музеях і архівах.

Про розвиток взаємодії бібліотек з іншими структурами системи соціальних комунікацій свідчать багато прикладів. Зокрема спільними зусиллями компаній Elsevier, IBM та Королівської бібліотеки Нідерландів і Британської бібліотеки реалізується відомий проект JSTOR, спрямований на створення системи електронних архівів [1; 4].

Отже, роль бібліотеки у розвитку взаємодії з соціокомунікаційними структурами щодо формування спільних електронних ресурсів полягає, по-перше, в кооперації для забезпечення

доступу до вже існуючих інформаційних ресурсів з культурної та наукової спадщини та, по-друге, в інтеграції електронних ресурсів для організації баз знань.

Також слід зазначити, що позначаються тенденції розширення взаємозв'язків бібліотеки і з такими соціально-комунікаційними установами й організаціями, як рекламні і торгові агенції, кінотеатри, радіо і телебачення. Бібліотеки розвивають свої зв'язки з туристичним, готельним і ресторанним бізнесом, розширюють участь в спортивних заходах, музичних концертах, фестивалях різноманітної спрямованості. Цікавим є досвід Данії щодо організації літературного фестивалю «Копенгаген Читає», який проводиться з 2008 р. протягом тижня щорічно. Це яскравий приклад взаємодії різних установ, що знаходить свій прояв у створенні симбіозу між містом та літературою. Графік подій у місті під час проведення фестивалю схожий на покажчик літератури. Пересування містом стає пересуванням у літературному середовищі. Деякі процеси частково саморозвиваються, формується єдине комунікаційне середовище різних структур, зокрема літературних співтовариств, медіа, бібліотек, музеїв, тощо. Слід зазначити, що особливістю фестивалю є новий підхід до його організації, який полягає у трансфері літератури та залученні до читання громадян в усіх сферах міста. Тобто, читання вбудовується до неочікуваного контексту середовища, віддаленого від літератури. Наприклад, у 2008 р. датський автор Франк Ленгмакк провів сім днів у скляному посуді, розташованому у Центральній бібліотеці Копенгагена, протягом яких написав роман під назвою «Твір»; у 2010 р. читання спортивної поезії відомого датського поета Йоргена Лета було організовано у роздягальні спортивних клубів; комедійні твори зачитувалися під водою у басейнах; проведення літературних піших екскурсій у Копенгагені; ознайомлення з історією виробництва кустарного промислу палітурників, публікація поезій на медичних рецептах, безоплатна передача книжок користувачам метро й ін. Нетрадиційні форми застосовувалися разом із класичними, зокрема: організація літературних читань у бібліотеках для дітей і дорослих; проведення літературних дискусій, авторських презентацій прози і поезії; здійснення театралізованих та інших заходів, спрямованих на розвиток читання у сучасному суспільстві. Тобто розгортання бібліотечних зв'язків в системі соціальних комунікацій поступово сприяє встановленню якісно нового типу взаємовідносин, що впливає на зростання іміджу бібліотек та розуміння їх суспільного значення.

Таким чином розглянуті тенденції розширення зв'язків бібліотеки з різними структурами системи соціальних комунікацій свідчать про формування особливого комунікаційного середовища інноваційних та непередбачуваних подій, в якому відбуваються комунікації усіх з усіма. Бібліотеки стають провідним місцем науково-освітньої комунікації, відбувається їхня конвергенція з іншими інформаційними закладами у напрямі поцифрування наукової та культурної спадщини. Виклики інформаційного суспільства сприяють розвиткові бібліотеки у

системі соціальних комунікацій не лише як каналу, що забезпечує передачу інформації, але й як підсистеми, котра сприяє встановленню взаємозв'язків між різними структурами, виконуючи роль інтегруючого елемента. Розширення взаємодії зумовлює переструктурування бібліотечної діяльності як нової цілісності.

Використана література

1. Земсков А.И. Электронные версии депозитарных Фондов научных библиотек / А.И. Земсков, Г.А. Евстигнеева // Научные и технические библиотеки – 2003. – №7 – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ellib.gpntb.ru/>
2. Зинкявичене Ю. Совместный проект архивов, библиотек и музеев Литвы – / Ю. Зинкявичене [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.epaveldas.lt
3. Ильганаева В.А. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник / В.А. Ильганаева. – Х. : КП «Городская типография», 2009. – 392 с.
4. Кудряшова И.А. Архив JSTOR для студентов и преподавателей ДВГУ / И.А. Кудряшова // Научные и технические библиотеки. – 2005. – № 6. – С. 31-33.
5. Кузнецова Т.Я. Библиотека в информационном обществе : онтологические основания социокультурных трансформаций / Т.Я. Кузнецова // Библиотековедение. – 2011. – № 1. – С. 28.
6. Микитенко А. Електронна бюібліотека «Культура України» / А. Микитенко // Бібліотечна планета. – 2011. – № 1. – С. 5-6.
7. Соколов А.В. Метатеория социальной информации / А.В. Соколов. – СПб, 2001. – 351 с.
8. Шемакин Ю.И. Семантика коэволюционной технологии самоорганизации Вселенной / Ю.И. Шемакин // Информационные технологии. – 2005. – № 7. – С. 72–77.
9. Allen N. Collaborative Digitization: Libraries and Museums Working Together / Allen Nancy, Liz Bishoff // Advances in Librarianship. – 2002. – 26 – P. 43-81.
10. Arroyo M. A. M. The physiology of collaboration, an investigation of library-museum university partnerships : Dissertation /Miguel Angel Morales Arroyo. – 2003, UNIVERSITY OF NORTH TEXAS. – 219 p.
11. Bradley M. Collaboration between libraries, archives and museums: Essential for maintaining relevance in the Digital Age / M. Bradley // Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 2010. – v.58, N14. – P. 2205 – 2225.
12. Howard J. Research Librarians Consider the Risks and Rewards of Collaboration / Jennifer Howard — [online] — Available : <http://collaborativelibrarianship.wordpress.com/category/article>

13. Lance B. Professionals and Cross-Pollination between Libraries, Archives and Museums / B. Lance // [Touchable Archives](http://touchablearchives.com). – 2010. – N 5 (May) – [online] – Available : <http://librarchivist.wordpress.com>

14. O'Neill B. A strategy for supporting and sustaining high quality research in the UK's Museums, Galleries, Libraries and Archives / B. O'Neill – [online] – Available : <http://www.britac.ac.uk/policy/ahrc-2006/museums/museums-galleries.cfm>